

ORTODOXIE ȘI MENTALITĂȚI RURALE

Lucian Petru Lăcătuș

„ortodoxismul în genere nu este o școală pentru viața practică. El nu impune conștiinței credinciosului realizarea în faptă a legilor morale, ci se mulțumește cu afirmarea credinței nețărnuite”¹

Importanța dar și valoarea pe care o avea în viața cotidiană, spiritualitatea creștină, este pe cât posibil cuprinsă și în această succintă dar grăitoare relatare, în care se poate sesiza nu doar o simplă mărturie cât și/dar, mai ales o evidență a trăirii în parte (ca și persoana) dar și în comunitate, a creștinismului.

- „...<< unde este Alexandru, oameni buni!

- Hei, Domnule, mare nenorocire pe sufletul lui! Stă să-i moară copilul.

- Pătru?

- Pătru. Singurul copil pe ce-l avea la bătrânețe.

- Credinciosul meu Pătru?

După o jumătate de oră eram lângă casa nenorocitului țăran. Bocetele pe care le auzeam din depărtare îmi anunțau că sărmanul Pătru se sfârșise. Dar între aceste bocete se amesteca și un răget, așa de fioros că la început nu-mi venea să cred că iese dintr-un piept omenesc. Când ajunsei în ograda casei, văzui un spectacol pe care nu-l voi uita în toata viața mea. Cinci oameni se luptau ca să țină în loc un bătrân, care, având cămașa ruptă, ochii holbați și figura zgâriată până la sânge, scotea din pieptu-i răgetul fioros pe care îl auzisem și voia să se arunce asupra cadavrului ce sta întins pe patul din tinda casei. Nefericitul tată nu voia să-și lase copilul. În tot timpul nopții îl ținuse încleștat în brațele sale pentru a-l apăra de moarte. Și acum, din zorile zilei, de când la țipetele femeilor veniseră vecinii, se continua această luptă disperată. Judecata bătrânului dispăruse: nici o vorbă de mângâiere nu-l mai putea atinge. Durerea făcuse din el o fiară. Cu toate fibrele corpului încordate, el se zvârcolea în mijlocul celor cinci oameni. Vocea lui pierduse timbrul omenesc.

Se va prăpădi și el nefericitul, gândeam eu, și nu vom putea să-i fim de nici un ajutor... Dar iată vine popa și acesta aduse mângâierea trebuincioasă pe care nu i-o putuse da nimeni. În cuvinte? Doamne! Dar ce cuvinte a ar fi știut să rostească el, bătrânul popă, simplu ca și toți ceilalți țărani, care stăteau în jurul mortului...Încrederea în persoana sa nu merge până într-atâta încât să încerce prin cuvinte de-ale sale proprii să aducă mângâierea nenorociților. El o invoca numai de la Cel Atotputernic. Deschise cartea de rugăciuni și începu slujba divină. Și atunci văzui ca prin farmec o transformare subită operându-se în jurul meu. De la primele

---

1.C. Rădulescu Motru, Cultura Română și Politicianismul, cap. IV, VII, p.129

tămâieri cu cădelnița, disperata luptă încetă și nefericitul tată, smerit ca un copil, îngenunche lângă trupul mortului. Fiara de adineaori se dădea învinsă. Liniștea sufletului își recăpăta cu încetul stăpânirea asupra fibrelor încordate ale corpului. Deprinderile bune se treziseră și deteră tărie celui izbit de soartă. Căci slujba mortuară – o știe fiecare țaran – se cuvine a nu fi tulburată. Prin ea se încheie verigile aceluiași lanț care leagă sufletul celui ce moare acum cu sufletele celor care vor muri în viitor. La ea trebuie să ia parte cu dragoste tot creștinul și cel de aproape mai ales să se îngrijească a se săvârși după toate obiceiurile. Fiecare gest, fiecare mișcare, care se săvârșește acum, sunt repetarea gestului și a mișcării care au însoțit slujba de înmormântare a strămoșilor și o vor însoți pe aceea a nepoților.

Ele sunt ordonate de însuși Dumnezeu, căci numai Dumnezeu poate să cuprindă în mintea Sa șirul nesfârșit de veacuri și numai prin gesturile și mișcările ordonate de EL pot intra în comuniune sufletele unui neam întreg. Și instinctiv, fiecare țaran din jurul mortului își va găsi o ocupațiune. Iată și pe nenorocitul tată, ridicându-se și asociindu-se la ceilalți. Sfintele obiceiuri au să fie păzite; căci el nefericitul tată, va purta de grija de toate. Îl va duce pe iubitul său Pătru la mormânt și acolo va plânge, dar durerea sa va fi îngrădită și calmată de cuviința pe care o impun obiceiurile. La o săptămână, la două săptămâni, la trei, la șase, la un an, el se va regăsi cu aceeași cuviință și același ceremonial lângă groapa ce a săpat, și în toate aceste ocazii el va căuta societatea oamenilor, pentru a-i împărți din pomana mortului.....Din acea zi am înțeles misterul cultului ortodox.....și de aici înainte am ascultat cu adânc respect slujba însoțită de atâta formalism a acelei Biserici din care se revarsă o influență atât de binefăcătoare asupra neamului meu întreg.²

A defini, a delimita, ortodoxia și impactul pe care la avut în istorie asupra etosului național, asupra psihicului și manifestărilor emoționale și spiritual-artistice, implica elemente de o vastă anvergură care în sine pot constitui o lucrare de mare amploare și calibru. Dar fără a părea însă lipsiți de modestie vom încerca a avea o vedere de ansamblu, vedere care să ofere, fără a crede că vom putea epuiza tema, posibilitatea de înțelege mecanismele de înțelegere, de asimilare (cognitiv-emoționale) a mari părți a românilor ardeleni - ortodocși dar și greco-catolici, care au aceleași directive în profunzimea firii lor -. Credința, care poate fi și „legea”, dar și legătura sau religia, reprezintă astfel legătura dintre generații, se transmit și se moștenesc, conturează un anume „modus vivendi”, ale căror norme sunt de asemenea tradiționale.³

Satul a fost preponderent, având între 95-98% pondere din societatea tradițională transilvăneană. Orașele în ciuda unei lungi tradiții medievale, în această perioadă nu au putut ajunge la dimensiunile demografice și nici la întinderea metropolelor moderne, destul de mult contaminate de ruralism. Satul a

2.Idem, cap.VIII, sprijinul adus de Biserica ortodoxa în constituirea nationalitatii romane, p.138-139

3.G.M. Miron, Mentalul rural și uniunea religioasă, din Sorin Mitu, Viața privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania, Cluj-Oradea, 1996, p.168.

rămas structura dominantă și cea mai stabilă în această perioadă.⁴ Acest specific al ruralității societății transilvănene va oferi un caracter aparte acestui spațiu românesc.

Mentalitatea comună a acestui timp, dincolo de dogmele profesate de biserică, presupunea un număr de convingeri și certitudini care impregnau mentalitățile, care erau fără îndoială zestre mentală a veacurilor precedente, rezultat al segmentărilor succesive, generație după generație, a viziunii propagate intens de biserică, Duminică de Duminică, sărbătoare de sărbătoare, cu o asiduitate demnă de admirat și respectat prin dăruirea celor care o efectuau. Nu avem de-a face la nivelul mentalității populare cu o asumare a învățături religioase în stare savantă ci avem de a face, la nivelul religiei trăite, dacă nu cu o lume insuficient creștinată, dogmatic, în orice caz cu o spiritualitate care ființează, fără conflicte acute la nivelul ierarhiei bisericești superioare, cu superstiția, magia și tot felul de prejudecăți, iar în straturile cele mai profunde, cu rămășițele aluvionare ale unei mentalități magico-religioase de sorginte ancestrală.

Ce se înțelege însă prin sat, ce definește și întregește însă o comunitate pentru a se numi sat? Vecinătatea locuințelor, tradiția? Sau noțiunea de sat include mult mai mult?

„SAT” are mai multe înțelesuri în vorbirea vechilor țărani și a vechilor documente și anume ; *”satul cel vechi este un fenomen social complex, cuprinzând laolaltă o ,, populație”*, *”o vatră de sat ,,adică locul de așezare a gospodăriilor, și un ,,trup de moșie”*, adică locurile de muncă ale acelor oameni , *”moșie”* este de asemenea un cuvânt care are alt înțeles în limba popular și în ceea veche decât în ceea de azi, *”de moșie”* fiind socotit orice bun care vine de la , *”moși”*, de la *”strămoșii”*, adică un bun moștenit. Astfel o casă poate fi , *”de moșie”*; sau pe vremea când existau robi țigani puteai avea și , *”un țigan de moșie”*. Prin , *”trup de moșie”* se înțelegea însă nu un petic oarecare de pământ ci suprafața întregă a satului, adică ceea ce se numea pe vremuri și , *”hotarul satului”*. Termenul de hotar are însă și el un înțeles anume în limba noastră veche, *”hotar”* fiind desigur granița care desparte un sat de altul, dar și toată suprafața cuprinsă între aceste hotare, denumirea de *”trup”* care se da moșiei are și ea o semnificație care merita a fi știută, ea fiind de fapt cea de primă importanță pentru înțelegerea vieții și civilizației sătești de odinioară. Anume: vatra și moșia satului formează laolaltă un singur tot, organic încheșat, tot atât de riguros pe cât sunt organele unui trup omenesc”⁵.

În satele de azi oricine poate să se stabilească devenind locuitor al satului dar în vechime așa ceva nu era cu puțință întrucât toți sătenii erau legați între ei pe diferite grade de rudenie, formând ceea ce se numește un singur , *”neam”* care era se credea urmaș al unui strămoș unic. Numit *”moș”* sau *”bătrân”* acest strămoș era presupus a fi întemeietorul atât al satului cât și al neamului, toți locuitorii socotindu-se descendenții acestuia, pe diferitele ramuri coborâtoare ale unor *”frați mari”*, fii ai moșului fondator al satului, care la rândul lor ar fi avut fii , *”frați mici”*

⁴ T. Nicoară, Transilvania de la criza conștiinței la revoluția franceză, Cluj-Napoca, 1997, p.17.

⁵ Civilizația vechilor sate romanesti, Ed.Științifică, București 1968 p.11-12

„și așa mai departe.” Nicolaie Iorga a găsit, de aceea, pentru a caracteriza aceste sate vechi, numele de sate genealogice.” Satul forma așadar o singură ceată de neam, în care cu greu se putea intra. Această spiță a neamului, care forma structura internă a satului românesc avea și o valoare juridică pentru comunitatea locală întrucât ea era dovada apartenenței la comunitate și implicit la moșia satului de aici izvorând dreptul de a deșteleni și lăzui (respectiv poieni artificiale necesare pentru păscutul animalelor, rezultate fie prin jupuirea coajei copacilor care astfel se uscau, fie prin tăierea copacilor) ori unde și ori cât din tot pământul devălmaș al satului. „*Paremiile*” adică zicale cu valoare, „juridică” surprind aceste aspecte, exp.: „*cețașul se duce la pădure, ca rățușca la baltă, de cum se naște*”; „cum bătrânul, cum copilul, cum bogatul, cum săracul”(respectiv egalitatea drepturilor tuturor membrilor comunității satului. Această nu însemnă însă existența unei dezordini sociale sau morale, deoarece satul ca întreg, ca adunare, „sfat; sobor; obște, controla viața social - spirituală a fiecărui membru al satului. Se adunau la sfat oamenii (categorie care includea eminentele bărbați, femeia neavând la modul vizibil și direct nici o putere de-a se implica în problemele satului, ale oamenilor, un concept uneori exclusivist care denumea doar și strict, bărbații, de la o anume etate dar și având o viață morală exemplară pentru sat) în zile de sărbătoare după ce se ieșea de la Biserica sau în casa unuia din membrii sfatului deliberând asupra nevoilor și treburilor comune ale satului. Sfatul hotăra și ceea ce privește viața intimă a membrilor comunității, judeca neînțelegerile dintre familii sau din sânul familiei; ea întărea actele de vânzare dintre oameni, împrumuturile și zalogirile, testamentele „lăsate cu limba de moarte” având dreptul ca pe cei găsiți vinovați să-i pedepsească, cu bătaie, prin punerea la butuci sau chiar cu închisoarea.

Civilizația materială a vechilor noastre sate. Familia tradițională românească în satele noastre a fost (și în zona Munților Apuseni încă mai este majoritară) de tipul așa-numit, „familie lăstar” ce se caracteriza astfel: feciorii la vremea căsătoriei pleacă din casa părintească, fiind înzestrați de tatăl cu o parte din loturile de pământ lăzuite de întregul grup familial, fiind ajutați la ridicarea unei case noi, în casă rămâne cel mai mic dintre feciorii care se va îngriji de ei la vremea bătrâneților iar după moarte de slujbele bisericesti dar și de pomenile cuvenite. Fetele nu primeau pământ ci doar lucruri mobile, care puteau fi duse în sau cu lada de zestre de unde vine și zicala, „fetele își iau zestrea cu carul”. Aceste noi familii având dreptul de-a deșteleni oriunde în hotarul satului, însă preferau să își întemeieze gospodăriile ceva mai departe, unde le era mai cu putință a-și crește animale. Casele se resfirau, satul dobândind un aspect răsfirat, formându-se, „crânguri sau cătune”, (după cum se numesc acestea în Munții Apuseni, cu case depărtate între ele, despărțite prin zone largi de teren-văi, coaste de deal sau pădure-străbătute de poteci.

Odată cu apariția vetrelor de sat - în mod special la șes - gospodăriile au fost obligate să se organizeze strâns, pe suprafețe mult mai mici, în aceste sate gospodăria fiind formată dintr-o serie de clădiri, casa și anexe. Casa așezată de regulă la marginea drumului, avea o orientare precisă, fiind cu fața spre miazăzi și

cu camera de locuit spre Răsărit, curtea animalelor și grajdul așezate spre fațadă pentru a ieși mai ușor din curte spre a fi duse laolaltă la păscut în cioruda comuna a satului. În zonele transilvănene locuite de sașii sau șvabii forma de așezare a satului a fost oarecum impusă prin distribuirea coloniștilor de loturi de teren pe care sau construit mai apoi casele, parcelele relativ egale și cu case construite aproximativ în aceeași perioadă dau un aspect caracteristic străzii dar și satului de tip germanic din Transilvania.

Acareturile. Când poarta este alcătuită din lemn sau zid (zona de câmpie) sa ajuns la adevărate forme de artă, în care îndemânarea constructorilor a dat naștere unor exemple de adevărată artă tradițională, în acestea se regăsesc diferite semne sau simboluri care erau menite să apere casa și gospodăria de diferitele ființe ale universului spiritual. Se disting porțile maramureșene, monumentale din lemn masiv, dar și cele din zonele Sibiului; Făgărașului; Clujului; de valea Mureșului.

Casele. În zona Hunedoara se găsesc case cu etaj, înrudite arhitectural cu cele din Oltenia, în jurul Sibiului se utiliza mai ales casa cu pridvor, construcție asemănătoare cu foișorul dar și cu casele săsești.

Interiorul. Caracteristic caselor din zona Făgăraș, Sibiu, Hunedoara, zone preponderent ortodoxe, privitor la construcția caselor, regăsindu-se însă și în alte areale geografice locuite de români, și care încă mai există și azi în Mărginimea Sibiului, se referă la așezarea ferestrelor, două la vedere spre uliță și una spre curtea casei, între cele doua ferestre găsindu-se icoana Maicii Domnului numită și „*Meșterita*” care era dăruită de mama tinerei fete imediat după cununia religioasă, și care avea menirea de-a o ocroti la naștere, deoarece tânăra mamă năștea acasă ajutată de moașa în camera unde se găsea această Sf. Icoană. Sub Icoana se așeza o Cruce pictată, cu care preotul de obicei sfințea casa de Bobotează, unde se puneau pe parcursul anului liturgic floriile sacre; sălcile de Florii; Cununa de grâu de Rusalii; și busuioc de ziua Sf. Cruci.

Arta Lemnului, cunoaște pe plaiurile Transilvănene, dar și în restul ținuturilor locuite de români, o succesiune de ipostaze care se reconfigurează mereu înnoindu-se în expresivitatea și mesajul care se dorește a fi transmis. Lemnul precum ceramica, deși nu sunt apanajul exclusiv al românilor, exprimă o stare, un fel de-a fi românesc, redându-se astfel permanența românilor prin continuitatea în timp a spiritualității din spatele olăritului, a prelucrării lemnului - care este văzut nu doar ca și materie primă utilă vieții cotidiene, cât ca un prieten, frate „*codrul este frate cu românul*”, „*în loc de castele și cetăți, avem acești munți și / aceste păduri, împotriva cărora nici un dușman nu poate birui. Dacă ar fi altfel și dacă am fi avut castele pe pământul nostru, turcii de mult ne-ar fi gonit din ele*”⁶ spunea Preda Brâncoveanu lui Paul de Alep. Pădurea era și locul de răcorire a sufletului - vetrele vechi monahale, sau sihăstrești, erau adăpostite în locuri de multe ori greu accesibile, pentru străini de neam și lege, în adâncul pădurii, exp.

⁶ Calatori străini despre tarile romane, vol. I, II, III, IV, V, VI, București, Ed. Academiei R.S.R.1973, vol. VI, p.256

mănăstirea Prislop, mănăstirea Vaca (azi, Crișan) mănăstirea Sâmbăta---. Soarele reprezentat sub forma cercului, roata, rozeta, vârtejul au fost și sunt și azi reprezentări care se află încă încrustate în piese de lemn - cruci, stâlpi, fluiere, unelte de munca, obiecte de artizanat - la fel cum încă se mai poate găsi reprezentări precum, coloana cerului, sub diferite variante transfigurate, motivul șarpelui funia infinitului care sunt expresii a unor vechii credințe pre-creștine care sau transmis în mediul rural dar care au devenit de cele mai multe ori forme decorative, ornamentale, care încă se mai pot vedea pe costumele populare dar și pe porți din M-ții Apuseni, Maramureș cât și în zona Hațeg. Costumul popular din arealul Transilvănean în sine fără a fi nevoie de alte argumente, exprima continuitatea românilor, fiind identic cu cel reprezentat în basoreliefurile de pe Columna lui Traian dar și de pe metropole de la Adamclisi.

În arta lemnului, cele mai importante creații destinate cultului religios au la baza o concepție laică, atât în arhitectura vechilor biserici cât și în sculptura stâlpilor de mormânt. Decorul acestora a inclus ca elemente de baza motive ancenstrale, de cult solar, de stele, cum se poate și azi pe numeroase exemplare executate și astăzi, ca motivul de roata solară, unic motiv figurat în mari dimensiuni pe crucile de lemn din stejar din Mateiaș, în zona Târnavei Mare. Cel mai strălucit exemplu îl aflăm pe stâlpi simpli și drepecți de mormânt ce se întâlnesc frecvent în satele din zona Orăștiei, Valea Sebeșului, Tilișca Sibiului dar și în Grădiștea Muscelului, unde stâlpi din cimitirele vechi au reprezentate motive rombate ritmate, cu brăie care au uneori deasupra o pasăre a sufletului fapt care trimite atât la tradiția israelită--în Talmud exista ideea conform căreia în Eden se găsește o cameră unde sunt toate sufletele care sunt sau vor fi aduse la existență, și care sunt aduse înainte de naștere, copilului, de către o pasăre – dar care denotă pe de altă parte, o concepție filozofica din care ulterior marele Brâncuși își va revendica, poate, faimoasa Pasăre Măiastră.⁷

Arhitectura populară se fundamentează pe o funcționalitate riguroasă dar în același timp suplă. Peristilul casei țărănești ca și terasa, mărginită de colonete sculptate în lemn, ritmează masa constructiva cu efecte de lumină și umbră. Decorul neîncărcat, de o simplitate clasică, formează parcă o introducere în căldura interiorului țărănesc, în care ceramica, icoanele și țesăturile îmbracă pereții într-o ambianță de mare rafinament artistic. Ramon de Basterra, sesizând funcția culorii în arta populară românească, la armonia din creația populară spune "cine i-a învățat oare, pe oamenii din popor să armonizeze culorile cu un gust atât de desăvârșit? Își împodobesc pereții caselor cu motive ornamentale policrome, așa cum își brodează și veșmintele...straietele și covoarele românilor sunt țesute din raze de crepuscul."⁸ Ion Țuculescu, într-un interviu din 1945 atrăgea atenția asupra armoniei artei populare românești; „smălțuirea oalelor, chimilurile

⁷ Arta Lemnului la romani, Bucuresti, Ed. Meridiane 1975

⁸ Ramon de Basterra, Opera lui Traian, (La orba de Trajano)Madrid, 1921 in Spiritualitatea romaneasca. permanenta devenire, Bucuresti, Ed. Politica 1980, p.157

oltenești, icoanele pe sticlă, sculpturile în lemn ne arată că noi, românii, avem simțul culorii, al ritmului, avem imaginație"⁹

Arhitectura ardelenescă a lemnului este rezultatul unei continuități milenare de practicare a artei în lemn, în care s-a operat o sinteză a materialului, a formelor și a peisajului o armonie între întreg și parte. Bisericile de lemn din Maramureș, M-ții Apuseni și de aiurea din arealul Transilvănean și terminând cu delicatele creștături în lemn de pe cele mai diverse și mărunte obiecte de uz, avem în față adevărate miracole, fiind opere anonime de artă realistă, intim legată de muncă și viață.¹⁰

Elementele ornamentale, sunt aplicate cu măsură și cu sobrietate, repartizate în așa fel încât să se obțină maximum de efect artistic¹¹ titoriile din Ardeal--bisericile din Bogdan-Vodă (Cuhnea), Ieud, Surdești - îmbină suprafețe și linii într-un ansamblu armonios, elegant, care atestă magistrala sinteză de care au fost capabili meșterii populari prin folosirea elementelor și sugestiilor oferite de artă gotică într-o îmbinare care nu își mai află corespondent în toata arhitectura în lemn europeană.

Simbolic, cultura românească își are ca semn de început un chip care redă un om care gândește - cunoscut sub numele de gânditorul de la Cernavodă - și ca urmare luciditatea, dreapta cumpătare și dreapta judecată, au fost constante în mediul spiritual romanesc. Și imobile ridicate indiferent că sunt case sau biserici exprimă în primul rând armonie și simplitate, degajare dar și o armonizare, o integrare în spațiul înconjurător, preînchipuind *avant du tempes*, arhitectura moderna de azi de tenta „eco”.

Mobilierul era alcătuit în special din lemn, decorat cu modele de creștături și mai apoi pictat sub influența artei apusene. Motivele vechi ale decorului crestă il constituie: linia dreaptă, punctele, spirala, vâlul, dintâi, rozeta, crucea, bradul și mult mai rar siluete omenești, iar în cadrul decorului pictat dominant fiind motivele florale și uneori inscripțiile.

Pe peretele de răsărit, sau pe colțul format de peretele de răsărit și cel de la miazăzi, stau ieri ca și astăzi icoanele, uneori ele fiind așezate și pe sobă în apropierea vetrei, în general icoanele fiind pe lemn, dar și pe sticlă cele mai noi. Acestea uneori sunt pictate reproducându-se teme folosite în arta cultă de sorginte catolică, dar redată într-o formă mult mai simplă, dar tocmai acest caracter naiv le conferă un farmec aparte. Culoarea și strălucirea sticlei le dau o valoare aparte, icoanele ortodoxe românești se disting de celelalte icoane ortodoxe, prin tematica lor, culorile utilizate, dar și prin introducerea unor elemente de folclor care le conferă un caracter local.

Îmbrăcămintea. Într-o climă temperat continentală ca cea din Transilvania, cu treceri rapide de la ierni foarte grele, la veri calde ca de cuptor, îmbrăcămintea

⁹ Petru Comarnescu, Ion Tuculescu. Bucuresti, Ed. Meridiane 1967, p.26

¹⁰ Arta lemnului la romani, Bucuresti Ed. Meridiane 1975

¹¹ Arta populara romaneasca, Bucuresti, Ed. Academiei R.S.R. 1969

trebuia să joace un rol de seamă, rolul ei în principal fiind de-a proteja corpul omului dar îndeplinind și un rol social hainele fiind cele care te pot defini într-o anumită poziție față de consăteni dar și față de străini de sat. Pentru o fată de măritat a fi bine și frumos, ”gătită „era dovada că știe să țesă, să coase, și chiar, uneori, că posedă mijloacele să facă aceste lucruri. Uneori diferite articole vestimentare dovedeau fie o profesie, exp. portul căciuli țuguiate denotă profesia de cioban, fie starea civilă, fetele umblând cu capul descoperit, femeile, căsătorite fiind, aveau capul acoperit (în prezent doar fetele și femeile rome – din motive tradiționale, și fetele și femeile de confesiune penticostală – din motive religioase, mai umblă cu capul descoperit fetele și cu capul acoperit cele căsătorite)

Împodobirea hainelor, în special a femeilor, cu diferite modele, are o tradiție care coboară adânc în istorie, având la origine un caracter magic, dar care a devenit simple ornamentații. Conform concepției mitice, îmbrăcămintea trebuia nu doar să protejeze de vreme și/sau schimbările vremii dar și de primejdia lumii nevăzute, spirituale, astfel protejându-se sănătatea dar și bunăstarea omului. Alteori îmbrăcămintea are un rol magic de la început conturat, exp. croirea cămășii numite „cămașa ginerelui „ care era întocmită de mireasă ajutată de fete nemăritate din sat care trebuia începută și terminată în aceeași noapte, în condiții totuși mult mai ușoare decât la croirea așa numitei, „cămăși a ciumei” care în decursul unei nopți includea toate etapele, de la melițatul cănepei, la cusutul cămăși.

Arta și știința populară, obiceiuri și rituri. Astăzi creatori de artă sunt mai mult sau mai puțin solitari, fiecare își creează opera sa în atelierul, biroul său care mai apoi sunt văzute, citite, de restul oamenilor, arta cultă neavând caracter colectiv decât în anume domenii când se joacă sau se audiază o piesă muzicală. Dar e de menționat faptul că se interpretează piesa de teatru sau muzicală după o partitură sau piesă de teatru care sunt mai dinainte scrise.

În lumea satului, însă creația se ivea doar în public, fiind de cele multe ori spontană dar și imprevizibilă deoarece auditoriul povestirii sau a cântecului erau în stare și aceștia de creație ceea ce deosebea creatorul de auditoriu fiind talentul, când vorbim de imprevizibil ne referim la faptul că improvizarea nu era altceva decât o permanentă reluare și aprofundare a unor teme tradiționale transmise din generație în generație în jurul cărora se putea deci improviza la modul liber. Trecerea temelor din generație în generație, selectarea prin sedimentarea în memoria colectivă doar a ceea ce era/este desăvârșit, frumos și lăsând în uitare a ceea ce nu era/este receptat ca fiind frumos sau pe placul tuturor. La temele memoriei colective se adaugă însă și evenimente noi care creează teme noi care trecând din gură în gură și reținându-se însă doar variațiile celor mai talentați dintre autori anonimi, dar și această tradiție originală se face tot în cadrul tradiției, adică continuând a se folosi temele tradiționale sau devenite tradiționale, printr-o transformare a lor menite a da glas sau melodie unor noi sentimente sau a unor evenimente care nu au mai fost întâmplate până atunci.

Comunitatea rurală își transmitea astfel tradițional o zestre culturală cu adânci rădăcini în istorie. Prin acest mecanism social al creației în obște, memoria

colectivă reținea nu doar teme de literatură orală, în proză și versuri sau melodii ci și credințe și concepții despre lume. Memoria colectivă a mediului rural a reținut, asemenea siturilor arheologice, urme de credințe ancenstrale, păgâne, care pot părea ciudate azi dar care sunt martore a vechimi civilizației noastre rurale care sunt transformate fie sub influența religiei creștine fie transpuse în forme ale artei populare.

În viața satului, marile răscruci ale vieții omului, nașterea, căsătoria, moartea sunt depozitarele acestor straturi culturale. Cu aceste prilejuri, satul își pune întrebări de ordin spiritual-filozofic, care își aflau răspunsul printr-un apel la imaginea arhetipală din memoria colectivă, uneori magică, alteori religioasă, alteori doar simbolic artistică.

La naștere, părinții noului născut, neamurile își pun întrebări legate de soarta copilului, întrebări la care se căuta răspunsuri prin imaginarea unei serii de gesturi, de acte jucate, cu personaje multiple, de creație folclorică de o mare bogăție.

La căsătorie, tinerii sunt de asemenea supuși unor „ritualuri de trecere” și a unor ceremonii colective prin care comunitatea constata și aproba apariția unei noi familii în obștea satului căruia trebuie să i se asigure traiul liniștit.

Moartea însă a fost privită mereu cu o anumită seninătate - uneori oarecum deznădăjduită și resemnată - după cum putem observa din arhicunoscuta balada Miorița, obștea satului a creat o întreagă concepție, dublată de ceremonii și ritualuri, stranii - precum jocul mortului; bocitul plătit; jocul de cărți; sarea și semințele de mac puse în sicriu alături de decedat - dar care ilustrează odată cu înțelegerea și admiterea lor, vechimea românilor.

În vechiul sat ardelenesc, românesc în general, știința a fost prilej de creație culturală, matematica de tip popular (asimilată nu prin curs academic) fiind o cerință exemplificând, prin războaie, care sunt concomitent mașinii de calcul primitive dar și registre contabile, dar și prin agrimensura care a dat naștere unei matematici speciale, care a făcut posibilă apariția unor subtile operații de gândire, care utiliza procedee de calcul a mediilor aritmetice ponderate utilizându-se așa numita socoteală a „stânjenilor - masă”

Botanica, medicina (ciobanii din zona Sibiului și nu numai, efectuau trepanații reușite la oile bolnave) zoologia populară, cunoașterea plantelor, animalelor și insectelor în special folosirea medicală a ierburilor, denotă o erudiție extraordinară atât în clasarea lor pe specii dar și cunoașterea efectelor farmacologice.

Astronomia populară surprinde nu doar prin mulțimea stelelor și a constelațiilor cuprinse în mentalul colectiv rural dar și prin interpretarea mitologică care li se dă. Putem găsi astfel satul cu tot ceea ce implica avem astfel, Hora Satului, Fata Mare din Hora, cele două Care, Rărita, Oile, Lupul și Ciobănașul, Comoara Făgăduită cu Sfredelul, Cloșca cu Pui, Crucea și cei Trei Crai de la Răsărit precum și cunoscuta Cale a Robilor care conferea celor căzuți în robie la turci modalitatea practică de orientare spre țară dacă se găseau în teren necunoscut.

Timpul profan și sacru. Timpul sacru, timpul care rămâne prin excelență timpul controlat de biserică este și timpul sărbătorii. Sărbătoarea ocupă un loc central în viața comunității rurale tradiționale. Ea adună în cadrul spațial al satului

întreaga comunitate a locuitorilor. Această mulțime separată normal în indivizi și grupuri mici familiale sau profesionale, reia cu ocazia sărbătorilor procesiunea rituală a spațiului și timpului. Ziua de sărbătoare adună dimineața la liturghie și după-masa la cârciumă sau la horă pe toți membrii comunității care în timpul săptămânii se află răspândiți la preocupările lor cotidiene, diverse. Sărbătoarea este ocazia cea mai adecvată în care se amalgamează și se cristalizează solidaritățile comunității rurale. Timpul sărbătorii este, de asemenea și timpul dens al marilor descărcări emoționale. Trebuie remarcată și solidaritatea comunităților rurale, care nu este una ideală, deoarece în ciuda unui echilibru care se găsește cu această ocazie, dimensiunile interne obișnuite în sânul oricărei colectivități se cristalizează, se agravează sau chiar explodează în zilele de sărbătoare. Răzmerițele și dezordinile sociale, aproape în toate cazurile, s-au iscat cu ocazia unor sărbători sau târguri, aceasta fiind un fel specific de „sărbătoare”.¹²

Sărbătoarea constituie cea mai puternică formă de manifestare a solidarității, alături de responsabilitatea colectivă în ce privește obligațiile senioriale, iar reuniunile comunității rurale ritmează existența țărănească. Sărbătorile reprezintă momente de eliberare efemeră de sub presiunea constrângerilor de tot felul: naturale, sociale, de fapt un moment de paroxism al trăirilor emoționale. Comunitatea se eliberează, după zile sau săptămâni de muncă și de griji cotidiene de tot felul. Manifestarea acestei eliberări se traduce prin activități specifice: cântece, dansuri, petreceri, și se sfârșește în multe din cazuri cu orgii sau violențe, răzmerițe sau chiar revolte populare. Cu ocazia sărbătorilor întâlnim acte și gesturi altminteri interzise. În sensibilitatea colectivă sărbătoarea este revelația unei lumi fără constrângeri. Sunt semnificative în acest sens apelurile autorităților bisericești la cumpătarea și la temperarea exceselor cu ocazia marilor sărbători. Prin dansuri și festivități sărbătorile deschid fiecărui membru al colectivității poarta spre o altă lume posibilă, oferă indivizilor posibilitatea de contact și socializare, iar în sensibilitatea comună lasă amintiri durabile, mereu rememorate.

Ortodoxia oferea însă un număr însemnat de sărbători credincioșilor. În secolul al XVIII-lea, cele mai importante sărbători recunoscute ca atare au fost „sărbătorile și praznicele mari de peste an”: Nașterea Domnului (25 Decembrie), Botezul Domnului (6 Ianuarie), 40 de Mucenici (9 Martie), Buna-Vestire (25 Martie), Sf. Gheorghe(23 Aprilie), Sf. Petru (8 Iunie), Sf. Ilie Proroc (20 Iulie), Schimbarea la față (6 August), Sf. Marie Mare(15 August), Sf. Marie Mică (8 Septembrie), Ziua crucii (14 Septembrie), Sf. Paraschiva (14 Octombrie), Sf. Dumitru (26 Octombrie), Sf. Arhangheli Mihail și Gavril (8 Noiembrie), Intrarea în Biserică a Sfintei Născătoare (21 Noiembrie), la care se adaugă Învierea Domnului și Rusaliile, mari sărbători cu data variabilă.

În pofida prezenței unor rudimente de credințe și practici păgâne, precreștine, aceste sărbători își relevă o semnificație în primul rând creștină. Marile sărbători creștine reiterează pentru credincioși reperele esențiale din viața lui

¹² T. Nicoară, Transilvania de la criza conștiinței la revoluția franceză, Cluj-Napoca, 1997, p.64.

Hristos, al Sf. Fecioare, Sfinților, aceștia fiind modele de urmat. Totodată, sărbătorile creștine erau în funcție de anotimpuri, reale repere existențiale care marcau intervale de timp cu activități specifice, din viața comunităților rurale, de natură agrară sau pastorală (aratul și semănatul, ieșitul turmelor la pășune, începutul secerișului, culesul, tăiatul porcului, etc.), sau marcau lichidarea obligațiilor indivizilor sau comunității față de stăpâni sau stat (achitarea unei părți din obligații la Sf. Gheorghe sau Sf. Dumitru).

O reminiscență a tradiției dacice o reprezintă și tăiatul porcului – în ziua de Ignat, respectiv 20 decembrie - în aceasta zi ceea mai scurtă din an dacii credeau că întunericul slăbea Soarele, și pentru a veni în ajutorul Soarelui sacrificând porci considerându-se sângele ca un întăritor spiritual, idee care apare în istoria multor popoare, remarcându-se în mod special în cultura precolumbiană. În Ardeal bărbații se ocupau de treaba mai „urată” dar și mai plină de simboluri, care implică înjunghierea propriu-zisă dar și de pârlirea porcului cu paie strânse de-a lungul întregului an. În unele zone se obișnuiește ca înainte de pârlirea porcului să se acopere porcul cu o pătură pentru ca să se poată juca copiii cei mai mici astfel încât porcul, să fie mâncat cu poftă; tot acum se scotea bășica porcului, care dacă scotea sunete prevestea veselie în gospodăria în care sa făcut înjunghierea, mai apoi în care se punea un grăunte de grâu ca apoi să fie pusă la uscat. Așa numita „pomana orcului” își avea un rost, datorându-se concepției conform căreia bucuria care însoțea tăiatul porcului va însoți familia de-a lungul anului. Tranșarea se efectua după ce stăpânul casei invoca Divinitatea, prin săvârșirea Sf. Crucii pe fruntea animalului și rostind „Doamne ajută-ne să-l mâncăm sănătoși”.

Spiritualitatea românească în conștiința generațiilor. Ideea pozitivă a tradiției a permanenței istorice și spirituale a românilor căpăta o fizionomie teoretică solidă și la Vasile Pârvan, prin teoria „autohtoniei culturale”, teorie ce trebuie privită în contextul mai larg al concepției marelui nostru istoric.

Viziunea nouă asupra istoriei și civilizației pământene din GETICA, prin care se adăuga la tradiția legată exclusiv de tradiția romanității inepuizabila tradiție legată de originea autohtona, daco-getică a poporului român, l-a condus pe V. Pârvan la susținerea „autohtoniei culturale” ca mijloc de realizare a „autohtoniei naționale”. În *Memoriale* el arăta că: „se poate cu sila haina unui popor. I se poate impune de cuceritor limba...neamurile migrează, dar culturile rămân... Și atunci, ideea națională fiind o stare de conștiință, înainte de toate culturală, iar geografia umană demonstrând nu după oameni, ci după pământul după care se așează, adevărate autohtonii culturale, nu ajungem oare la marea realitate istorică... a autohtoniei naționale?”¹³. După V. Pârvan, vârful civilizației, indiferent care, se concretizează nu prin concretizarea valențelor etnografice, cât și mai ales prin „prin continua armonizare întru sublimul uman”¹⁴ factor care determină o națiune” să trăiască universal-uman”¹⁵.

¹³ Vasile Parvan, *Memoriale*, Cluj, ed. Dacia 1973, p.217, 218, 219, 220

¹⁴ Vasile Parvan, *Idei si forme istorice*, Bucuresti, Ed. Cartea Romaneasca, 1920, p.34

¹⁵ *Ibidem*, p.35

În ampla sa lucrare „*Din psihologia poporului român*” Dimitrie Drăghicescu tratează tema „sufletul etnic românesc” la mod special. Conform concepției sale, caracterul unui popor este dat de „elementele etnice” de acel „aluat de rase din care el s-a constituit „și mai apoi de „împrejurări istorice și sociale”¹⁶. După opinia sa există straturi succesive care au contribuit fiecare la creionarea unui fel de-a fi, de-a ființa, a poporului român, respectiv *dacii* au transmis mândria, curajul, vitejia, voința, și puterea de stăpânire; *romanii* ne-au lăsat limba și conținutul ei spiritual, sacrificiul individului în favoarea patriei și statornicia și iubirea de ordine. Următorul strat impregnat de populația „*daco-romană unificată*” înfățișează o caracteristică psihică comună „*rasei latine și trace*’ ’ concretizat în „*acel popor de agricultori, cu pasiuni războinice, ei trebuiau să aibă o voință tenace, statornică, îndrăzneată, impulsivă și stăpână de sine. Ceva din nepăsarea de moarte și din fatalismul tracic trebuie să fi rămas în caracterul lor, după cum și ceva din spiritul de ordine, de disciplină și de sacrificiu în folosul societății, ce caracteriza pe romani. Inteligența născocitoare, ingenioasă și deschisă către civilizație a dacilor a găsit la romani un material intelectual nespus de mare, încât inteligența daco-romană a fost și bogată și vie și complexă*”¹⁷.

O îmbinare a punctului de vedere psihologic cu cel istoric îl va conduce pe Vasile Pârvan la enunțarea „*sufletului național*” ca și o „*realitate etnopsihologică*”, în Idei și forme istorice 1920, el descoperă în țăranul român valențe ale unei trainice și multiple personalități spirituale pe care un observator superficial nu le poate sesiza decât trunchiat.

În 1937, L. Blaga își rostea discursul la Academia Romana, intitulat „*Elogiul satului românesc*” în care reliefa virtuțile spirituale ale mediului rural „*creatorul și păstrătorul culturii populare*” socotindu-l drept „*singura prezență vie*”¹⁸. Satul era privit ca deținătorul valorilor umane nealterate și investit cu epitetul autenticității, bazat pe faptul că „*satul nostru reprezintă o așezare situată și crescută organic într-o lume totală, care e prezent în sufletul colectiv*”¹⁹.

Simion Mehedinți, în lucrarea sa prezentată într-o ședință a Academiei Române, în anul 1928, intitulată **Coordonate etnografice. Civilizația și cultura**, susține ideea că „*pornind de la premise noi, să revizuiți concepția despre ființa poporului nostru*”²⁰ iar în lucrarea apărută în 1940 **Creștinismul românesc. Adaos la caracterizarea etnografică a poporului român**, combate unele premise apărute în epoca, privind caracteristica poporului român „*nepăsare și fatalism – DRAGHICESCU - lipsa de gânduri; opacitate de cugetare metafizică - Vasile Pârvan -*” caracteristica principală a românului este, după Mehedinți, nu în toleranța după cum arătase în 1931 Lucian Romier, ci în discreție, izvorâta „*dintr-o*

¹⁶ Dimitrie Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, București 1907, pag 7

¹⁷ *Ibidem*, p.187-188

¹⁸ Lucian Blaga, *Izvoade*, Buc. Ed. Minerva, 1972, p. 33

¹⁹ *Idem*, p.141

²⁰ Simion Mehedinți, *Coordonate etnografice. Civilizația și cultura*, in *Memoriile Secțiunii Istorică*, seria III Tomul XI 1931, p.146

reală omenie (humanitas)...semnul unei reale maturități sufletești, dobândită printr-o lungă experiență istorică". La baza acestei experiențe stau, după Mehedinți, trei acte:

1. vechimea neamului carpatic,
2. nivelul superior al civilizației carpatice,
3. și cel mai semnificativ, înălțimea culturii carpatice.²¹

Simion Mehedinți, concluzionează existența unei, "*ortodoxii arhaice a poporului român, ..., creștinism înainte de creștinism*" care a conferit românilor "*„sentimentul statorniciei și l-a întărit în rezistență*"²²

Valorii ale spiritualității românești. Cele mai vii mărturii ale continuității noastre de cultură sunt oferite de profilul spiritual al etnicului autohton, limba neolatina și toponimele de origine traco-getică, alături de persistența unor tradiții care înglobează tehnica decorativă a ceramicii, tehnicii de dans, elemente de port popular. Aceste evidente legături de continuitate, a românilor pe spațiul carpato – danubiano – pontic, au putut convinge pe oricine care ar fi dorit să cunoască realitatea, iar Martin Opitz scrie într-o poezie, datată în 1623, într-o traducere liberă a lui G. Coșbuc: Un sânge nobil spune, ca limba moștenită,

Și azi e tot aceeași, că datinile sunt

Păstrate cu credință, c-al vostru-mbrăcământ

Și jocul chiar e martor, c-aveți tulpina vechia²³

Mijlocul esențial de menținere a românilor ardeleni (și nu doar a acestora cât a tuturor românilor din Moldova și Țara Românească) de perpetuare a individualității lor, de trezire a conștiinței unității de cultură, **limbă română**, constituie prima creație culturală și mijloc de transmitere a valorilor spirituale. Acest *bun cultural*, folosind expresia lui G. Ibrăileanu, de o excepțională unitate atât în formă orală dar și scrisă evidentă în toate etapele dezvoltării sale istorice, i-a asigurat vitalitate și chemarea de-a fi un catalizator al unității românilor de-o parte și de alta a Carpaților.

Cultura populară, a fost timp îndelungat singura manifestare spirituală a românilor, în toate formele ei, epice, lirice, plastice, muzicale, tehnice, cultura populară reprezintă trecerea de la intuiție la manifestarea concretă, de la inform la formă, fiind cea mai amplă și bogată manifestare a spiritualității românești. Cultura populară a inclus în sine aspirațiile dar și neputințele, bucuria dar și tristețea, dorul și durerea. Nu a rămas în afara ei nimic, deoarece transpus prin diversitatea de nuanțe, fațete, culori și tonuri, prin profunzimea gândirii a expresivității artistice prin abilitate și inventivitatea tehnică dar și prin sinceritatea emoțiilor, fiecare aspect al vieții, devine un act autentic de cultură. Acest act de

²¹ Idem, *Crestinismul romanesc*. Adaos la caracterizarea etnografica a poporului roman, Bucuresti, Ed. Cugetarea 1941, p.34-36

²² Ibidem, p.41 si 68

²³ Martin Opitz, *Zlatna oder Getichte von Ruhe des Gemuthes*, 1623, traducere de G. Coșbuc „Tribuna” nr.108/1885

cultură populară se exprimă atât de viu și puternic prin, doine, balade, basme, bocete, jocuri populare, creștături în lemn sau piatră dar și în olărit.

Poate cel mai ilustrativ exemplu al vieții spirituale creștine, care include atât persoana ca și singularitate dar și comunitatea ca și tot, îl constituie Colindul. Colindul este adus de copiii în dimineața de Ajun, ca mai apoi tinerii necăsătoriți să colinde începând cu amiaza. Colacii (făcuți din grâu proaspăt măcinat), merele, nucile cât și turta dulce sunt (sau au fost) răsplata tradițională a colindătorilor, oamenilor maturi oferindu-li-se băutura direct din „glajă” sau sticlă. În zona Bihorului, colindătorii sunt însoțiți de „țurca”, o reprezentare a caprei, care aduce prosperitate și alungă duhurile rele. Cu Steaua se colinda până în ziua de Sf. Ioan, colindătorii fiind îmbrăcați în costume populare sau în costume albe cu panglici multicolore, cu coifuri ce amintesc de magi. Steaua are până la opt colțuri – steaua cu opt colțuri simbolizând-o pe Maica Domnului, iar între acestea se afla lanțuri de hârtie colorată, iar în mijlocul stelei găsindu-se o icoana cu Nașterea Domnului, Fecioara cu Pruncul sau numai cu Iisus Hristos.

Astfel elemente materiale diverse, lemn, piatra, frunză, cuvânt, culoare dar și mișcări ale corpului (în dansul popular sau cel mistic precum Călușarii sau Păpărușele) au fost uzitate în transmiterea în timp și spațiu de către români ardeleni a necesităților spirituale din anumite locuri, momente și/sau stări.

Doina, despre care Coșbuc mărturisește:

*„și toate plâng cu tine
și toate te-nțeleg,
că-n versul tău cel jalnic
vorbește-un neam întreg”²⁴*

este „*ceea mai vie expresie a sufletului românesc*”²⁵ reprezintă, probabil, ceea mai autentică și genială, forma de expresie a măiestriei artistice și spirituale a poporului român, fiind o sinteză a întregii noastre istorii milenare așa cum a fost ea receptată la nivelul popular a insului trăitor pe aceste meleaguri. Ondularea doinei face astfel posibil antrenarea unei reale polarități sociale, culturale, exprimate prin bucurie – tristețe; prietenie – dușmănie ; încredere – neîncredere ²⁶; care face din ea un straniu amestec de melancolie – dor de viață și tristețe lirică și aspirație profundă spre împlinire (se aseamănă cu poezia zen, japoneza, de tip haiku, sub unele aspecte care includ, ca exp. tristețe - moarte ca datorie, sau soarta ca și predestinare). Doina a devenit pentru romani mai mult decât o formă de expresie a unei stări interioare ori care ar fi fost aceasta, devenind realmente un nume propriu.

Dorul, este aceea stare inexprimabilă în esență sau concret întrucât exprimă, fără de corespondent în alte culturi sau limbi, o anumită „așezare” a sufletului, o ființare într-un concret, care scapă de o definiție concretă, epuizatoare

²⁴ George Cosbuc, Poezii, 2 vol. Buc. ESPLA 1953

²⁵ Vasile Alexandri, Opere, Ed. Academiei Române R.P.R 1965 p.99

²⁶ Nicolae Margineanu, Sub semnul omeniei. Particularitate și universalitate în cultura românească, București Editura pentru literatura 1969, p.176-177

de sens și substanță. Aceasta „așezare” care poate avea, expresie sau un caracter filozofic, a fost definită de Tudor Vianu ca fiind exprimarea „în același timp nostalgia și aspirația, regretul inspirat de pierderea unei fericiri trecute și năzuința către o fericire viitoare, simțirea unei absențe și a unei împliniri posibile, o căutare neliniștită a sufletului, cântată deopotrivă de poetul popular și de mulți poeți culți”.²⁷ Dorul, în viziunea lui Constantin Noica, are, „în el ceva de prototip;... (este /nota mea) sinteza specifică ... o armonie nouă „ proprie spiritualității noastre”²⁸. Blaga însă este cel care sa oprit poate cel mai profund asupra dorului, el fiind stăpânit de gândul ipostazierii (a se vedea ca și exp. poezia, La curțile dorului sau eseul său intitulat Despre dor), Blaga considera dorul ca și un constituent al specificității noastre culturale, transpusă în sete de nou, nevoia de regăsire, în pulsul adânc al trăirii.

Balada, se distinge prin patosul eroic și demnitate, prin amplitudinea trăirilor și forța de creionare a unor eroi care la rândul lor nu sunt altceva decât aspirații ale sufletului colectiv, conturându-se astfel personaje optimiste, dar capabile de acte de eroism și jertfă. Balada exprimă în fapt scara moral-valorică a colectivității românești, indiferent de tipul baladei - păstoreasca; eroică ; fantastică; de luptă împotriva turcilor se condamnă trădarea, lașitatea tot ceea ce slăbește în fața vitregiilor naturale și umane, colectivitatea, neamul și se elogiază dreptatea, sacrificiul și eroismul.

Dansul popular, exprimă, împreună cu forma melodică sau rostită a muzicii populare, trăsături fundamentale și originale ale spiritualității românești tradiționale precum dorul, urâtul, jalea, întristarea dar și bucuria, umorul dar și optimismul. Vasul de ceramică preistorică - vechi de cinci milenii - pe care se găsește imprimat chipul a șase persoane interpretând ceea ce se numește Hora de la Frumușica, Călușul sau Hora care sunt redată pe scoarțele maramureșene evidențiază vechimea dar și permanența dansului în cultura și viața locuitorilor din aceste ținuturi dar pe de altă parte arată și o strânsă legătură mai mult sau mai puțin mistică dintre om și pământul pe care prin pașii dansului îndârjiți în a frământa sau dimpotrivă potoliți, semnificația pașilor a ritmului și a rostului de-a juca într-un anumit fel și nu în alt mod, dansul se pierd în negura timpului. Muzica populară care face posibil dansul are la rândul său caracterul unei continuități care vine din preistorie prin linia traco-dacă, sesizabil prin linia melodică dar și prin sensibilitatea transmisă având însă și influente de sorginte latină prin structura și ritmicitatea melodiei.

Ceramica populară, este un tezaur al unei existențe și culturi milenare, un rezultat al sensibilității și reflecțiilor populare fiind în același timp o piatră unghiulară a permanenței noastre în toate etapele istorice prin care am trecut. Lutul,

²⁷ Tudor Vianu, *Asupra caracterelor specifice ale literaturii romane*. Originalitatea contribuției culturale a romanilor, în *Studii de literatura romana*, București, Ed. Didactica și pedagogică 1965, p.545-565; p.563

²⁸ Constantin Noica, *Creatie și frumos în rostirea românească*, București, Ed. Eminescu 1973, p.15

un real simbol al miturilor facerii și a fertilității, modelat și ars denotă alături de prezența unei reale culturi materiale, și realitatea unei autentice vieții spirituale, prin concretența obiceiurilor, riturilor și-a practicilor cultice ceea ce relevă, concepții morale, estetice, fiind o măsură a actului creator. Ornamentele sale de bază – culoarea; compoziția; semnele - exprimă echilibru între lumină și întuneric, formă și fond; între utilitate practică, respectiv funcționalitate și act artistic, toate acestea sunt astfel indicii ale continuității noastre pe acest teritoriu, astfel încât ceramica populară românească are peste cinci milenii de olărit pe aceste meleaguri²⁹.

Conștiința istoric. „De unde venim și unde mergem, trecutul și viitorul, iată toată ființa noastră, iată mijlocul de a ne cunoaște”³⁰ spunea Mihail Kogălniceanu. Conștiința faptului că romanii au fost strămoșii noștri a avut o largă penetrare în mediul larg al locuitorilor din toate Țările Române, fapt consemnat în epistola lui Flavio Biondo, din 1453, adresată regelui Siciliei, Alfons de Aragon, în care se face referire la atitudinea vlahiilor, care „își proclamă ca o onoare și își afișează originea lor romană”³¹ ceea ce ne îndreptățește să credem că dacă românii își asumau în 1453 paternitatea latină, cu atât mai mult în sec. XIX-lea români indiferent de nivelul lor școlar aveau această cunoaștere a originii lor, putem invoca în sprijin și variantele de Plugușor în care împăratul Traian apare ca un prototip al întemeietorului prin „descălecarea „sa dar și ca un semănător mistic. Ceea ce este însă diferit ca reacție la diferitele provocări se poate sesiza dacă privim ceea ce sa încercat a se ilustra, anume originea latină în Transilvania, pentru ca aici într-un spațiu mult mai nobiliar ca și titulatură și importanță, invocându-se noblețea originii aceasta urma să se răsfrângă și asupra urmașilor(românilor)într-o societate în care sângele albastru avea o reală și cuprinzătoare valoare; în Moldova și Țara Românească însă sa accentuat originea dacă, întrucât se dorea – și prin acest mod a se determina o imagine favorabila asupra demersurilor politice privind Unirea Țărilor Române, dar și pentru a se contracara presiunea slava exercitata de Rusia.

Gheorghe Lazăr în Prefața la Povățuitorul tinerimii scrie „fericit este Neamul acela care le are credincioși patrioți și oameni întru științe luminați, ..., fericirei Neamului vine din statornica pace a legilor strămoșești”³²

Demnitate-dârzenie-eroism-vitejie înțeleaptă. Odele, baladele, cântecele eroice, sunt precum odinioară în mediul dac –peanele – ele aduc un prinos de recunoștință celor care au luptat pentru neam, Horea, Avram Iancu.

Înțelepciune-cumpătare. Studiind formele culturii populare, Traian Herseni evidențiază faptul că în rândul colindelor de Crăciun, un număr ridicat dintre acestea ilustrează aspecte, profane fie din viața oamenilor –lupte între feciori;

²⁹ Ceramica, tezaur al unei existente si culturi multimilenare, București, Muzeul de Istorie al R.S.R. 1976

³⁰ Mihail Kogălniceanu, Texte social-politice alese, Bucuresti, Ed.Politica 1967, p.187

³¹ Ștefan Barsanescu, Pagini nescrise din istoria culturii romanesti, Bucuresti, Ed.Academiei R.S.R.1953

³² Povatuitorul tinerimei catre adevarata si dreapta cetire-atribuita lui Gheorghe Lazar, Buda, 1826

activități casnice ; ocupații rurale; căsătorii iar în altele apar doar simple urări. La celelalte manifestări studiate – urări, mulțumiri, cântece de zăurit - predominante sunt colindele profane, care au în principal o utilitate concretă fapt care la îndreptățit pe T. Herseni a concluziona că satul „*a fost o realitate tradițională mai veche decât creștinismul*”³³ „*caracterul principal al colindelor, care îngăduia îngrămădirea de texte de proveniență și înțelesuri foarte variate, era urarea, adică dorința de fericire exprimată, direct sau indirect, prin cântare, care se adresa oamenilor cu acel prilej de sărbătoare*”³⁴. Colindele dedicate nașterii Lui Iisus Hristos au duioșia unei mame care își dezmiardă pruncul într-un sat autentic românesc „*la poalele codrului, sub aripa cerului* „, iar bocetul Sf. Fecioare Maria în ziua Răstignirii unde este înfățișată ca o femeie îndurerată precum în Miorița³⁵. Creștinismul, în dimensiunile sale teologice, dar mai ales în cele practice de rit, la noi a avut și un caracter mundan mai evidențiat deoarece preoții, indiferent de treapta lor sacramentală, au fost mai întâi sfătuitori (a se vedea Daniel Sihastru, pentru Ștefan cel Mare) oameni de cultură, Biserica fiind prezentă în viața păstorilor ei, în mijlocul evenimentelor principale din viața, acestora – naștere; căsătorie; moarte; fie pentru a cataliza bucuria, fie în a alina durerea. În Ardeal în lipsa unui stat românesc, preotul a preluat rolul sancționator sau recompensator a statului, iar „*Evangelia a devenit un fel de lege nescrisă, ținând locul magistraturii*”³⁶ preotul devenind conducătorul sfatului de bătrâni, reminiscența a sfatului gentilic utilizat de daci. Acest tip de adunare bisericească a devenit prin Statutul lui Andrei Șaguna, forma de conducere a Bisericii Ortodoxe din Transilvania și din 1920 după ridicarea la rangul de Patriarhie a vechii Mitropolii a Ungro-Vlahiei, forma de conducere a Bisericii Ortodoxe Române, formă unică de conducere și atunci și azi în toată lumea ortodoxă, în 2008, prin noul statut al B.O.R se modifică structural însă moștenirea Șaguană.

Hârnicie. Vechile tradiții românești includeau ca fundamente a vieții unui om, două trăsături – credința - dragostea și hârnicia. Bucuria faptului împlinit, a lucrului bine făcut sunt atribute care sunt amintite încă din vechime la strămoșii noștri, Homer amintește un episod în care Hefaistos în urma unei neascultări fâțișe față de Zeus se va adăposti la tracia din Lemnos, renumiți fierari. Tradiția este strâns legată de muncă și viață, de cântece și urări de fertilitate, paparuda, scaloianul sau cântecul cununii, care este o elogiere a belșugului agricol sau de dansuri mistico-rituale precum drăgaica sau călușul. La români munca este privită ca un dat necesar vieții „*omul muncitor ca pomul roditor*”. Idealul omului din popor a fost legat întotdeauna de belșug, de rodnicie ca rezultat a munci, de ceea a fost posibil ca lenea și trândăvia să fie ridiculizate, *leneșul „vântură vântul”;* *așteaptă să cadă para mălăiață; face umbră degeaba pământului*”.

³³ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultura populară românească*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia 1977, p.143-144

³⁴ Ibidem, p.154

³⁵ Simion Mehedinți, opera citată, p.72-74

³⁶ Idem. p.57

„Pentru țăran bogăția vine de la Dumnezeu”³⁷, puterea dumnezeiască este ultima instanță a dreptății, datorită ei fecunditatea poate umple natura și face posibilă continuitatea vieții. Când sfinții sunt binevoitori, atunci nimic nu mai împiedică fecunditatea să se reverse. Munca sistematică; îngrășarea pământului; selectarea semințelor, etc. sunt de prisos atunci când vrea sfântul.

Bibliografie

- G.M. Miron, *Mentalul rural și uniunea religioasă, din Sorin Mitu, Viața privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania, Cluj-Oradea, 1996.*
- T. Nicoară, *Transilvania de la criza conștiinței la revoluția franceză, Cluj-Napoca, 1997.*
- Civilizația vechilor sate românești, Ed. Științifică Buc 1968*
- Călători străini despre țările române, vol. I, II, III, IV, V, VI, București, Ed. Academiei R.S.R.1973, vol. VI*
- Arta Lemnului la români, București, Ed. Meridiane 1975*
- Ramon de Basterra, *Opera lui Traian, (La orba de Trajano) Madrid, 1921 în Spiritualitatea românească. permanentă devenire, București, Ed. Politică 1980*
- Petru Comarnescu, Ion Țuculescu. București, Ed. Meridiane 1967
- Arta lemnului la români, București Ed. Meridiane 1975*
- Arta populară românească, București, Ed. Academiei R.S.R. 1969*
- T. Nicoară, *Transilvania de la criza conștiinței la revoluția franceză, Cluj-Napoca, 1997*
- Vasile Pârvan, *Memoriale, Cluj, ed. Dacia 1973*
- Vasile Pârvan, *Idei și forme istorice, București, Ed. Cartea Românească, 1920*
- Dimitrie Drăghicescu, *Din psihologia poporului român, București 1907*
- Lucian Blaga, *Izvoade, Buc. Ed. Minerva, 1972*
- Simion Mehedinți, *Coordonate etnografice. Civilizația și cultura, în Memoriile Secțiunii Istorice”seria III Tomul XI 1931*
- Simion Mehedinți, *Creștinismul românesc. Adaos la caracterizarea etnografică a poporului român, București, Ed. Cugetarea 1941*
- Martin Opitz, *Zlatna oder Getichte von Ruhe des Gemuthes, 1623, traducere de G. Coșbuc „Tribuna” nr.108/1885*
- George Coșbuc, *Poezii, 2 vol. Buc. ESPLA 1953*
- Vasile Alecsandri, *Opere, Ed. Academiei Române R.P.R 1965*
- Nicolae Mărgineanu, *Sub semnul omeniei. Particularitate și universalitate în cultura românească, București Editura pentru literatură 1969*

³⁷Rădulescu Motru, *Țărănismul, un suflet și o politică*, p.348

- Tudor Vianu, *Asupra caracterelor specifice ale literaturii române. Originalitatea contribuției culturale a românilor*, în *Studii de literatură română*, București, Ed. Didactică și pedagogică 1965
- Constantin Noica, *Creație și frumos în rostirea românească*, București, Ed. Eminescu 1973
- Ceramica, *tezaur al unei existențe și culturi multimilenare*, București, Muzeul de Istorie al R.S.R. 1976
- Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, București, Ed. Politica 1967
- Ștefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, București, Ed. Academiei R.S.R. 1953
26. *Povățitorul tinereții către adevărata și dreapta cetire - atribuită lui Gheorghe Lazăr*, Buda, 1826
27. Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia 1977
28. Rădulescu Motru, *Scrieri Politice*, Ed. Nemira 1998

ORTODOXISM AND RURAL ATTITUDES

Abstract

This paper is an incursion through Christian spirituality, as far as it is reflected on the Romanian rural life. Different aspects of the peasantry activities are focused to reach this purpose.